

О. Конопацька,
методист лабораторії методичного забезпечення,
викладач кафедри педагогіки й андрагогіки,
комунальний заклад «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради
<https://orcid.org/0000-0003-2448-6773>

Сучасні підходи до організації освітнього процесу учнів із інтелектуальними порушеннями помірного ступеня

Анотація. У статті розглянуті питання щодо сучасних підходів до організації освітнього процесу учнів з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня. Доведено, що для просування учня з особливими освітніми потребами в загальному розвитку, засвоєння ним знань, умінь і навичок, їх систематизації та практичного застосування надзвичайно важливим є спеціально організований корекційно-педагогічний процес загалом, що охоплює навчання, виховання, розвиток і корекцію.

Виокремлено основні вимоги до корекційно-розвиткової роботи з учнями, приділено увагу створенню таких нестандартних умов, які б поєднували педагогічну, логопедичну, психологічну, лікувальну та іншу корекційну роботу, яку необхідно проводити комплексно, за участю дитячих психіатрів, неврологів, учителів-дефектологів, учителів-логопедів, практичних психологів, учителів ЛФК, ритміки, соціально-побутового орієнтування та ін. У межах дослідження встановлено, що в освітньому процесі корекційну роботу слід проводити, враховуючи потенційні можливості учнів та зону найближчого розвитку. Обґрунтовано необхідність урахування вимог Державного стандарту початкової та загальної середньої освіти з метою застосування інтегрованого та діяльнісного підходу. Значна увага приділена традиційним та нетрадиційним формам проведення уроку.

Ключові слова: учні з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня, сучасні підходи, корекційно-розвитковий простір, соціалізація, життєві компетентності.

О. Konopatskaya,
Methodologist of the Laboratory of Methodological Support,
Teacher of the Department of Pedagogy and Andragogy,
Municipal Institution «Zhytomyr Regional
In-Service Teacher Training Institute»
of Zhytomyr Regional Council
<https://orcid.org/0000-0003-2448-6773>

Modern approaches to the organization of the educational process of students with moderate intellectual disabilities

Abstract. The article deals with issues related to modern approaches to the organization of the educational process of students with moderate intellectual disabilities. It has been proven that in order to promote a student with special educational needs in general development, his assimilation of knowledge, abilities and skills, their systematization and practical application, a specially organized correctional-pedagogical process in general, which includes training, education, development and correction, is extremely important.

The main requirements for corrective and developmental work with students with moderate intellectual disabilities are highlighted, attention is paid to the creation of such non-standard conditions, which would combine pedagogical, speech therapy, psychological, therapeutic and other corrective work, which must be carried out comprehensively, including child psychiatrists, neurologists, teachers-defectologists, teachers-speech therapists, practical psychologists, teachers of physical therapy, rhythmic, social and everyday orientation, etc. Within the framework of the study, it was established that in the educational process, corrective work should be carried out, taking into account the potential opportunities of students and the zone of immediate development. The need to take into account the requirements of the State Standard of Primary and General Secondary Education in order to apply an integrated and activity approach is substantiated. Considerable attention is paid to traditional and non-traditional forms of conducting the lesson.

Keywords: students with moderate intellectual disabilities, modern approaches, correctional and developmental space, socialization, life skills.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» змінюються освітні пріоритети щодо навчання і виховання учнів з інтелектуальними порушеннями, зокрема з помірним ступенем. Серед інших питань в Концепції розглядається застосування компетентнісного підходу, який спрямований на оновлення змісту освіти і базується на формуванні необхідних життєвих компетентностей таких учнів.

У зв'язку з цим постає проблема щодо оптимізації освітнього процесу. Тому ми звертаємо увагу на доцільність використання сучасних підходів у навчанні, вихованні, розвитку і корекції вказаної категорії дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток практики навчання і виховання дітей з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня внесли науковці: Л. Виготський, І. Єременко, В. Бондар, О. Гаврилов, А. Міненко, О.Чеботарьова та ін.

Л. Виготський відмітив: «...глибоко розумово відстала дитина під впливом навчання та виховання... просувається у своєму розвитку значно більше, ніж дитина нормальна..., якщо підходити до цього з відповідною міркою» [1].

Як вважає академік НАПН України, доктор педагогічних наук В. Засенко, спеціальна освіта в Україні реформується з урахуванням прогресивних світових тенденцій і парадигмальних змін у напрямі від диференціації до інтеграції. За роки незалежності України визначено нову методологію розвитку спеціальної освіти, яка базується на демократичних, антидискримінаційних цінностях. Зasadничими при цьому є:

- забезпечення рівного доступу до якісної освіти, права вибору особами з інвалідністю різних типів закладів освіти, форм навчання;
- трансформація спеціальних закладів освіти у заклади інноваційного типу;
- зростання мережі навчально-реабілітаційних центрів, в яких дітям з особливими освітніми потребами та їхнім батькам надається якісна психолого-педагогічна допомога;
- розширення практики інклюзивного навчання таких дітей у закладах дошкільної, загальної середньої освіти і вищих навчальних закладах;
- своєчасна діагностика і забезпечення комплексної медико-психолого-педагогічної корекції порушень у розвитку дитини;
- посилення корекційно-розвивального компонента в оновленому змісті навчання дітей з особливими освітніми потребами відповідно до державних стандартів, програм тощо [5].

О. Гаврилов дослідив, що важливим компонентом у вирішенні завдань соціальної адаптації дітей з помірним і тяжким ступенем інтелектуального розвитку виступає формування соціальних умінь і навичок [7].

Мета статті: розглянути та обґрунтувати основні вимоги щодо організації і науково-методичного забезпечення сучасних підходів до освітнього процесу у спеціальному закладі освіти, доцільність застосування найбільш ефективної системи використання сучасних технологій у навчанні, вихованні і розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня.

Виклад основного матеріалу. В Україні в останні роки відбуваються докорінні зміни у забезпеченні якісної освіти для учнів з особливими освітніми потребами.

Діти з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня характеризуються несформованими пізнавальними процесами. У них спостерігаються порушення в розвитку практично всіх складових психіки. Для них характерне конкретне, непослідовне мислення. Також вони мають значні порушення пізнавальної діяльності, мовлення, емоційно-вольової та рухової сфер, тому потребують психолого-педагогічного супроводу та соціального захисту.

Учні з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня навчаються за спеціальними програмами. Значна частина з них оволодіває основними навичками, які можуть бути необхідними для читання, письма та елементарної лічби. Зі значними труднощами, не усвідомлено вони засвоюють матеріал і механічно застосовують його в життєвих ситуаціях.

Учні повільно утворюють логічні зв'язки. Для даної категорії дітей характерне швидке забування навчального матеріалу навіть після багаторазового повторення. Також їм важко виконувати диференційовані рухи пальців рук.

Тому для просування учня з особливими освітніми потребами в загальному розвитку, засвоєння ним знань, умінь і навичок, їх систематизації та практичного застосування надзвичайно важливим є спеціально організований корекційно-педагогічний процес загалом, що охоплює навчання, виховання, розвиток і корекцію.

Перед корекційним педагогом стоїть завдання надзвичайної ваги – утримання в дитини позитивного ставлення й інтересу до навчання.

Дорослі з помірним ступенем інтелектуального розвитку здатні до простої практичної діяльності. Самостійна трудова діяльність їм не доступна.

З метою реалізації завдань корекційно-розвиткової роботи з даною категорією дітей бажано створити такі нестандартні умови, які б поєднували педагогічну, логопедичну, психологічну, лікувальну та іншу корекційно-реабілітаційну роботу. Її бажано проводити комплексно, за участю дитячих психіатрів, невропатологів, учителів-дефектологів, учителів-логопедів, практичних психологів, учителів ЛФК, ритміки, соціально-побутового орієнтування та ін. Важливим аспектом включення учня з особливими освітніми потребами в соціум є рання комплексна реабілітація дитини зі складним інтелектуальним розвитком. Для цього при закладах дошкільної освіти в Житомирській області функціонує 3 діагностичні групи.

У зв'язку з цим корекційну роботу в спеціальних закладах освіти необхідно проводити поетапно, виходячи зі ступеня вираженості інтелектуального порушення.

Основні завдання корекційної роботи:

- розвиток пізнавальної діяльності;
- трудове навчання і підготовка до посильних видів праці;
- формування санітарно-гігієнічних навичок;
- виховання соціально-ціннісних норм поведінки;
- соціально-побутова адаптація і включення їх, якщо можна, в соціальне середовище.

Здійснюючи корекційну роботу, важливо враховувати потенційні можливості учнів та зону найближчого розвитку.

З метою реалізації Концепції «Нова українська школа» необхідно: здійснювати формування навичок поведінки в учнів з особливими освітніми потребами; створювати умови для розвитку комунікативної компетентності; застосовувати діяльнісний та інтегрований підходи у процесі та проведенні уроків. Для цього включати їх у різноманітні активні види діяльності, які дають можливість набувати учням практичних навичок.

Підбираючи завдання для уроків з дітьми, потрібно, щоб матеріал був доступний для них. У процесі навчання і виховання учнів вагоме місце займає проведення періодичного психолого-педагогічного діагностичного вивчення

кожної дитини з тим, щоб на основі цього застосовувати індивідуальний підхід. У вихованців із синдромом Дауна збережена емоційно-вольова сфера. Вони надзвичайно лагідні та дружні. Порушена дрібна моторика ускладнює оволодіння ними математикою, письмом та різними видами трудових операцій. Розлади поведінки характерні для учнів із фенілкетонурією. Вони швидко виснажуються. У них спостерігаються імпульсивні вчинки, розлади настрою. Сучасний педагог має розуміти, що головним є не предмет, якого він навчає, а особистість, яку він формує. Сьогодні необхідно навчати учнів опановувати ефективні методи навчально-пізнавальної діяльності, думати й діяти самостійно.

Компетентного учня може виховати тільки компетентний учитель. Це вимагає певного підвищення професійної майстерності корекційного педагога, оволодіння ним новими знаннями, сучасними компетенціями, методами і технологіями, які б дозволили йому створити таке освітнє середовище, яке б відповідало новим вимогам. В освітніх програмах, як і в Типовій освітній програмі для закладів спеціальної освіти, відмічено, що результати навчання повинні робити внесок у формування 10 ключових компетентностей, а саме:

- спілкування державною мовою (і рідною у разі відмінності);
- спілкування іноземними мовами;
- математична компетентність;
- основні компетентності у природничих науках і технологіях;
- інформаційно-цифрова компетентність;
- уміння вчитися впродовж життя;
- ініціативність і підприємливість;
- соціальна і громадянська компетентності;
- обізнаність і самовираження у сфері культури;
- екологічна грамотність і здорове життя.

У спеціальних закладах освіти, в яких навчаються учні з інтелектуальними порушеннями, іноземна мова не вивчається.

Такі ключові компетентності, як уміння вчитися, ініціативність, і екологічна грамотність і здоровий спосіб життя, соціальна та громадянська компетентності можуть формуватися відразу засобами усіх окремих предметів.

Наскрізні лінії є засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, які необхідно враховувати під час формування освітнього безпечного середовища.

Зокрема, завданням наскрізної лінії «Здоров'я і безпека» є становлення учня як емоційно стійкого члена суспільства, здатного вести здоровий спосіб життя і формувати навколо себе безпечне життєве середовище.

У спеціальній школі урок має свою специфіку, зумовлену особливостями пізнавальної діяльності учнів і завданнями корекційно-виховної роботи.

Тому на уроках, крім загальноосвітніх та виховних завдань, однакових з загальноосвітньою школою, розв'язуються ще й інші завдання, властиві тільки спеціальному закладу освіти. На уроках та в позаурочний час здійснюється компенсація й корекція порушень розвитку таких дітей, тобто вирішуються

корекційні завдання. Крім того, педагоги визначають значно менший обсяг матеріалу порівняно із загальноосвітньою школою, враховуючи низьку продуктивність пізнавальної діяльності учнів.

Є особливості у доборі форм і методів навчальної роботи на уроці. Значна увага приділяється повторенню вивченого, використанню різноманітних дидактичних, сюжетно-рольових ігор та ін. Навчання проводиться здебільшого на практичній основі.

Складні системи знань подаються в розчленованому вигляді, відповідно і діяльність учнів також набуває розчленованого характеру, особливо на початкових етапах навчання.

В організації діяльності учнів особливо велику роль відіграють безпосереднє керівництво і пряма допомога вчителя, а в початкових класах це зводиться до патрунування кожної дії учнів.

У спеціальній школі урок включається у систему охоронно-педагогічного режиму.

На ньому створюються найсприятливіші умови для захисту ослабленої нервової системи і психіки дитини від надмірних подразнень, різких змін в умовах перевтоми, появи астеничних реакцій.

Проведення уроку регламентоване навчальною програмою і шкільним розкладом.

Крім уроку застосовують й інші форми організації навчальної роботи: екскурсії, заняття з підготовки домашніх завдань, факультативи тощо.

Вони доповнюють і удосконалюють класно-урочну систему.

Крім цього, у спеціальному закладі освіти є специфічні форми позакласної навчальної роботи: заняття з розвитку мовлення, лікувальна фізкультура, ритміка і соціально-побутове орієнтування.

Школа – це частина соціуму, і ми не можемо не зважати на ті зміни, які в ньому відбуваються. Інтернет, загальна комп'ютеризація та багато інших факторів, пов'язаних з ними, здійснюють значний вплив на систему спеціальної освіти.

Творчі педагоги постійно вдосконалюють методику проведення уроку, в результаті чого в освітній процес впроваджують нестандартні уроки. Нестандартний урок – це імпровізоване навчальне заняття, що має нетрадиційну структуру. Назви уроків дають деяке уявлення про цілі, завдання і методику проведення таких занять. Найпоширеніші серед них – уроки-аукціони, уроки-ділові ігри, уроки-занурення, уроки-змагання, уроки типу КВК, комп'ютерні уроки, театралізовані уроки, уроки творчості, уроки-конкурси, уроки-фантазії, уроки-концерти, уроки-екскурсії, інтегровані уроки тощо. Нестандартні уроки спрямовані на активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів. Вони глибоко зачіпають емоційно-мотиваційну сферу, формують дух змагання, збуджують творчі сили, розвивають творче мислення, формують мотивацію навчально-пізнавальної діяльності. Тому такі уроки найбільше подобаються учням і викликають у них творчий інтерес. Отже, форма організації навчання є важливою дидактичною проблемою, яка

безпосередньо впливає на результативний компонент освітнього процесу. Вона тісно пов'язана з методами і засобами навчання. Адже кінцевий результат визначається комплексом дидактичних умов, серед яких важливе місце посідають організаційні форми навчання.

Висновки. Належна організація освітнього процесу залежить від реалізації на уроках сучасних підходів, з урахуванням всіх компонентів сучасної корекційної освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. Бех І. Д. Від волі до особистості. Київ : Україна-Віта, 1995.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. М., 1983. Т. 6. С. 223–224.
3. Гаврилов О. В. Особливості гри глибоко розумово відсталих дітей і її вплив на формування у них соціальної поведінки. *Психолого-педагогічні умови підвищення результативності учіння школярів з психічними вадами* / під ред. В. І. Бондаря, І. Д. Бега. Київ : Інститут дефектології АПН України, 1995.
4. Гаврилов О. В. Психолого-педагогічні умови формування соціальної поведінки глибоко розумово відсталих дітей : дис. канд. псих. наук : 19.00.08 спеціальна психологія. Київ: Інститут спеціальної педагогіки АПН України, 1998.
5. Засенко В. В. Соціальна і життєва практика дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційних центрів : практико-зорієнтований посібник / за ред. І. Г. Єрмакова, К. С. Тороп, К. В. Рейди. Дніпро : Інновація, 2018. 382 с.
6. Миронова С. П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності : підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.
7. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 308 с.
8. Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з помірною розумовою відсталістю в системі корекційно-розвивального навчання спеціального загальноосвітнього закладу : навчально-методичний посібник / авт.: О. В. Чеботарьова, Г. О. Блеч, І. В. Гладченко та ін. ; за наук. ред. О. В. Чеботарьової, І. В. Гладченко. Київ : ІСП НАПН України, 2016. 148 с.